Role Nejvyššího správního soudu v oblasti účetnictví a daní

Karel Šimka

Absolventská středa Vysoké školy ekonomické
Online, 28. 4. 2021

Témata

- Správní právo, správní soudnictví a role Nejvyššího správního soudu (NSS) v něm.
- Jak funguje NSS, kdy a jaká rozhodnutí činí.
- Jaká je závaznost a vymahatelnost rozhodnutí NSS, co to je „judikát“, jak se judikáty podílejí na aplikaci práva a proč se o ně zajímat.
- Kdy a proč se se spory v oblasti účetnictví dostávají před NSS.
- Zajímavé judikáty z oblasti daní.

Správní právo, správní soudnictví a role Nejvyššího správního soudu (NSS) v něm (1)

- Pandemie.
- Důchody.
- Doprava.
- Azyl a migrace.
- Bytová výstavba.
- Zdravotnictví.
- Daně a podnikání.

Co je tomu společné? Správní právo! Agenda správního práva je od A až do Z.

Správní právo, správní soudnictví a role Nejvyššího správního soudu (NSS) v něm (2)

Základní charakteristika:

- Extrémně pestrá agenda.
- Mnoho vysoce odborných a specializovaných otázek. Soudce musí být „inteligentní laik“.
- V řadě případů jde o spoustu peněz.
- V řadě případů jde o čas.
- „Právo“ je vlastně úplně všechno – od politiky (azyl) přes biologii (pandemie) až po matematiku (účetnictví).

Správní právo, správní soudnictví a role Nejvyššího správního soudu (NSS) v něm (3)

Co kdo dělá:

- Desítky tisíc úředníků (ministerstva, krajské úřady, obecní úřady, daňová správa, specializované úřady – ÚOHS, ERÚ, ČNB, ČTÚ…).
- Správní úseky krajských soudů – ca 110 soudců.
- Nejvyšší správní soud – ca 30 soudců.
- (Ústavní soud, ESLP).

Správní právo, správní soudnictví a role Nejvyššího správního soudu (NSS) v něm (3)

Kolik toho je:

- Správní úřady – nikdo neví, mnoho desítek, možná stovky tisíc rozhodnutí ročně.
- Krajské soudy: Kolem 11000 žalob ročně (ca 110 správních soudců z ca 3060 všech soudců).
- Nejvyšší správní soud: Kolem 4100 kasačních stížností ročně (NSS má ca 30 soudců, NS jich má ca. 70 při ca. 6000 věcí ročně).

Jak funguje NSS, kdy a jaká rozhodnutí činí (2)

Agenda:

- Kasační stížnosti: Ca. 20% jsou finanční věci, ca. 45% obecné věci správní (kde co…), ca. 25% azyly apod., ca. 7% sociální věci.
- Nyní „pandemická opatření“ (zatím za necelé 2 měsíce napadlo 76 návrhů).
- Kárná řízení se soudci, státními zástupci a soudními exekutory.
- Volební soudnictví (parlament, prezident, EU).
- Kompetenční spory.

Jak funguje NSS, kdy a jaká rozhodnutí činí (3)

Povaha rozhodování NSS:

- Precedenty x Ochrana jednotlivce. Co je důležitější? Nelze říci…
- Bez individuální kauzy není precedentu.
- Příliš mnoho jednoznačných kauz jednoho typu nemá smysl (proto část agendy lze vyřídit zjednodušeně nepřijatelností – azyly a cizinci, přestupky, sociální věci).

Závaznost a vymahatelnost rozhodnutí NSS; co to je „judikát“? (1)

- Nevěřte tomu, že české (a obecně kontinentální) právo nezná precedenty.
- NSS: § 17 SŘS – soud je vázán svými již vyslovenými právními názory. Odchýlit se od nich může zásadně jen rozhodnutím rozšířeného senátu NSS (7, příp. 9 členů, „vnitřní rozhodčí“ NSS).
- Co NSS řekne, fakticky zavazuje všechny články řetězce pod ním (krajské soudy, správní úřady).

Závaznost a vymahatelnost rozhodnutí NSS; co to je „judikát“? (2)

- Judikát: Zobecnitelné pravidlo chování plynoucí z rozhodnutí konkrétního případu.
- Fakticky je judikát právní pravidlo, které vysvětluje, dotváří a někdy i „přetváří“ zákon.
- Sociologicky: Právo je to, co soud za právo prohlásí, dokud a pokud to společnost bere.
- Ve stabilizovaných právních systémech sílí role judikatury a relativně klesá role práva napsaného ve formálních zákonech (sociologicky je právem zákon v podobě, jak ji interpretují soudy).

Závaznost a vymahatelnost rozhodnutí NSS; co to je „judikát“? (3)

Závaznost a vymahatelnost:

- Soudní rozhodnutí LZE nerespektovat. Správní soud nemá exekutora ani vězení, ale a) náhrada škody, b) reputační (a politické) riziko pro správní úřady, c) v extrémních případech disciplinární či dokonce trestní odpovědnost.
- Co může správní orgán dělat:
  - Opakovaně dělat, co mu soud zakázal (známe občas z daní, nyní možná „pandemická agenda“). NE!
  - Měnit zákony v reakci na judikaturu. ANO! Dobrý příklad: Nový daňový řád.

Kdy a proč se se spory v oblasti účetnictví dostávají před NSS (1)

- Dobří účtaři vědí, že účetnictví NENÍ primárně matematika. Že jde o ekonomickou interpretaci reality. Leč účetnictví má dopady a souvislosti:
  - informace pro toho, kdo účtuje (aby věděl, jak na tom je),
  - podklad pro soukromé extraney (typicky investory) – aby bylo „zvenčí“ ve standardizované a srovnatelné podobě vidět, jak si účtující subjekt stojí,
  - podklad pro veřejnoprávní regulace (daně, cenová regulace, antimonopolní regulátoři, bankovní dohled…).

Kdy a proč se se spory v oblasti účetnictví dostávají před NSS (2)

- A právníci vědí, že pokud účetnictví není dobrovolné a soukromé, je to PRÁVO.
- Proč? Protože právo stanovuje cíle účetnictví a často velmi podrobně v prováděcích předpisech reguluje, jak se mají ty či ony dílčí stavební kameny účetnictví pojímat.
- Zajímavá je role názorů praxe při interpretaci právně závazných účetních pojmů (účetnictví je „hybridní“ právo – v určité míře jím je to, co si odborná komunita myslí, jak to má být).

Kdy a proč se se spory v oblasti účetnictví dostávají před NSS (3)

Kdy se správní soud setká s účetnictvím?

- Nejčastěji v daních. Říká-li právo, že základ daně je odvozen z účetnictví, jde o součást podkladů pro stanovení daně. ALE: Daně a poplatky lze stanovit jen na základě zákona (čl. 11/5 LZPS). Judikatura: NSS z 19. 4. 2012, 5 Afs 45/2011-94.
- Přestupky na úseku účetnictví (vadné vedení účetnictví apod.).
- Regulatorika (regulované ceny, pravidla obezřetnosti v bankovnictví apod.).

Konkrétní kauzy - příklady

- Nerealizované kursové rozdíly (NSS z 19. 4. 2012, 5 Afs 45/2011-94).
- Dohadné položky pasivní – manažerské bonusy (NSS z 31. 3. 2011, čj. 8 Afs 35/2010-106).
- Přípustnost akruálního principu (NSS z 5. 1. 2006, 2 Afs 98/2005-53).
- Role účetnictví při dokazování v daních (NSS z 30. 1. 2008, čj. 2 Afs 24/2007-119).
- Účetní delikty – prekluze (např. NSS z 25. 9. 2020, 10 Afs 72/2020 – 76).

Děkuji za pozornost!

A nyní se ptejte!